

Hillel Halkin

Testvériség

*Joszi Klein Halevi: Az édenkert kapujában: egy zsidó Isten-keresése keresztények és muszlimok közt a Szentföldön című könyvéről*¹

Joszi Klein Halevi éveken át publikált a Jerusalem Post vezető riportereként, jelenleg pedig – egyebek mellett – a New Republicot tudósítja rendszeresen Izraelből. Az újságíró a zsidó világban szakmája egyik legjobbjának számít. Az amerikai születésű izraeli első könyvében, az *Egy zsidó szélsőséges emlékirataiban* (Memoirs of a Jewish Extremist) arról olvashattunk, milyen volt felnőni egy vallásos ortodoxokból és a holokauszt túlélőiből álló brooklyni család tagjaként. Halevi kifinomult empátikus érzéke és hovatarozásának pontos tudata (elkötelezett cionistának, politikailag centripárti izraelinek és kritikus zsidónak vallja magát) már ebben a könyvében is tetten érhető. Politikai és kulturális híradásainak erősségét az a kettős képessége adja, hogy miközben a vele ellentétes nézetten lévő szemszögekből is vizsgálódik, mindvégig szilárdan kitart saját álláspontja mellett.

Klein Halevi új könyve sokkal inkább a vallással, mintsem a politikával vagy a kultúrával foglalkozik, bár ezek szétválasztása a Közel-Keleten több, mint problematikus. A szerző az arab–izraeli konfliktus szívében élő zsidók, muszlimok és keresztények közti vallási azonosságokat kutatja. Bár tisztában van azzal, hogy lehetetlenre vállalkozik, kitartóan igyekszik különválasztani vizsgálata tárgyát, azaz a vallást a politikai és kulturális kérdésektől. Klein Halevit hidegen hagyják a zsidó–keresztény–iszlám örökség agyonszajkózott ökumenikus közhelyei. A vallásos elbeszélések és a teológia helyett a vallásos, pontosabban a misztikus élmények talaján keresi a megoldást. Döntését arra a felismerésre alapozza, miszerint a dolgok isteni dimenziójának közvetlen – a hagyományos vallási élményen túlmutató, a mindenben létező „Formátlan”-ig elvezető – meg tapasztalásáról a legkülönfélébb

hagyományokkal bíró közösségek is hasonlóképpen adnak számot. És ez nemcsak a zsidóságra, a kereszténységre és az iszlámra, hanem a buddhizmusra, a hinduizmusra, a taoizmusra és más vallásokra is igaz. A hátrahagyott írásos művek alapján elmondható, hogy a misztikusok, bármilyen vallást is képviseltek, azonos véleményen voltak, ugyanúgy gondolkodtak és éreztek. Még ha szóhasználatukban akadtak is különbségek, olyanok voltak, mint az egyazon közösséghez tartozó zarándokok, akiknek közös az útjuk.

De vajon létezik-e ilyen közösség a Közel-Keleten? És ha igen, képes-e dacolni a régióban uralkodó gyűlölettel és erőszakkal? Ezek a könyv kérdései, melyekre a szerző fenntartásokkal ugyan, de végül igennel felel. Klein Halevi megfontoltságából és figyelemre méltó helyzetelemző képességéből, valamint a miszticizmus félrevezető jellegéből adódóan azonban ezt az „igen”-t nagyon is feltételesnek kell, hogy tekintsük.

A könyv három részre tagolódik: az iszlámmal foglalkozó első rész után a kereszténység, majd ismét az iszlám vizsgálata következik. Az iszlám megismerésében három szufi sejk volt Klein Halevi segítségére, akikkel a szerző kutatásai során ismerkedett meg. (A szufizmus Mohamed után kétszáz évvel alakult ki, s azóta az iszlám legfőbb misztikus irányzatának számít.)

Klein Halevi először a félszaúdi, félegiptomi „vallási tanácsadóval”, Ishak Adriss Sakouta sejkel találkozott Jeruzsálemben. Második segítője Ibrahim sejk volt, aki egy Nablus közelében lévő West Bank-i faluban él. Ibrahim sejk tanára, Abdul-Rahim sejk pedig a Gázai övezet egyik menekülttáborának lakója. Mindhárman hajlandónak mutatkoztak a Klein Halevivel való találkozásra, s noha tisztában voltak vele, hogy vendégük vallásos zsi-

dó, nem volt ellenükre, hogy részt vegyen szufi szertartásokban. (Bár az irányában megnyilvánuló segítőkészségét hálával említi, Klein Halevi kellőképpen kihangsúlyozza, hogy mindez még az oslói tárgyalások kudarca előtt történt, s azóta a sejkekkel való kapcsolat megszakadt.)

Az iszlám képviselői különbözőképpen viszonyultak a szerzőhöz. Ibrahim sejk részéről Klein Halevi lelkes fogadtatásban részesült, a sejk a zsidók iránti szeretetét bizonygatta, s érezhetően hízelgett neki az a figyelem, amivel a szerző elhalmozta. Abdul-Rahim sejk azzal a titkolt szándékkal állt kötélnak, hogy zsidó beszélgetőpartnerét áttéríti az iszlámra. Az azonban mindhármukról elmondható, hogy segítőkészségük ellenére a legkisebb érdeklődést sem mutatták a szerző zsidó származása iránt, s még ennél is kevésbé érdekelte őket egy esetleges vallási párbeszéd lehetősége. Saját vallásukról is csupán a közhelyek szintjén beszéltek. „Isten az egyetlen, aki belső békét teremthet” – mondja Ishak sejk. „Isten nem táncol. Ő maga a tánc” – hallhatjuk Ibrahim sejktől. „Ha az ember szereti embertársait, rendszeresen imádkozik és igyekszik Isten közelébe kerülni, annak sírja, mint a paradicsom. Ha ellenkezőképpen cselekszik, sírja, mint a pokol tüze” – vallja Abdul-Rahim sejk. A velük való együttlét során mindössze egy alkalommal történt valami igazán jelentőségteljes.

A szerző Abdul-Rahim sejk vendégeként részt vett egy úgynevezett szufi zikrben, azaz egy olyan tánc-rituáléban, melyben a résztvevők önkívületi állapotba kerülnek. A zikr okozta élményről így ír: „Az eksztázison túl úgy éreztem, megtaláltam a természetes ritmusomat és akár a végtelenségig folytathatom a táncot. Többé már nem egy izraeli voltam kipával a fejemen egy gázai mecsetben, hanem részese a „teljes odaadás” közös nagy emberi élményének.” A vallásos élmény oly mértékben enyhítette az iszlám mecsetben tartózkodó zsidó félelmeit, hogy megvallotta, korábban katonaként dolgozott vendéglátói menekülttáborában. Legnagyobb megkönnyebbülésére vendéglátói – legalábbis látszólag – megértéssel fogadták a vallomást.

Klein Halevi misztikus keresztényekkel való találkozásai nagyobb jelentőséggel bírnak. Részben azért, mert ezeket a találkozásokat nem árnyékolják be az aktuális politikai események és a felszított indulatok, részben pedig azért, mert a megszólaltatott keresztények nyitottabbak és intellektuális értelemben kifinomultabbak. Az egyik ilyen

találkozó alkalmával egy jeruzsálemi apáca, Johanna nővér elmondja a szerzőnek, hogy a legnehezebb lelki küzdelmet az jelentette számára, hogy legyőzze a „szentimentális szeretetet”, mert elmondása szerint az igazi nehézség abban rejlik, hogy megkülönböztetés nélkül szeressünk. „Ha csak egyetlen ember előtt is bezárod a szívedet” – hallhatjuk Johanna nővértől – „az még nem az isteni szeretet.” Ezekből a szavakból kihallatszik valami, ami ugyan aligha tekinthető eredetinek, mégis továbbgondolásra érdemes. (Klein Halevi azonban, tőle nagyon is szokatlan módon, nem élt a lehetőséggel. Hogy miért nem, arra a későbbiekben még kitérek.)

A szerző keresztény beszélgetőpartnerei közül sokan őszintén érdeklődtek a judaizmus iránt. Néhányan ugyanazt a büntudatot érzik a zsidók irányában, mint amit a szerző érez a palesztinokkal szemben. Azok, aki így éreznek, keresik a kapcsolatot a zsidókkal. Még ha mondandójuk néha sértőnek is hat a zsidókra nézve, minden ilyen esetben igyekeznek azonnal bocsánatot kérni. Ez történik Johanna nővérral is, amikor arról beszél, hogy „a zsidók, miután nem hajlandók hinni Jézusban, Isten adományát utasítják el”. Még szinte ki sem ejtette a szavakat, Johanna nővér máris önkritikát gyakorolt és ujaival egy beszélő száját formált, beisméréseül annak, hogy elhamarkodottan mondott véleményyt.

Összefoglalva kutatása eredményét Klein Halevi az intifáda után megfogalmazott epilógusban ezt írja:

„Azokban a nehéz pillanatokban, amikor vesztélyben érzem gyerekeim biztonságát, amikor dühös vagyok a palesztin vezetésre, amiért elutasítja a kompromisszumot, és akkor, amikor bánatot érzek, mert belátom, hogy a zsidók közel-keleti hazatérése nem más, mint a száműzetés egyik formája, arra próbálok visszagondolni, hogy mit tanultam a Szentföld sejkjeitől és szerzeteseitől. Emlékeztetem magam Johanna nővérré, aki óva intett attól, hogy barikádokat építsünk a szívünkben és akár csak egyetlenegy embertől is megtagadjuk a szeretetünket. És visszagondolok Abdul-Rahim sejkre, aki értelmetlennek tartotta a halál akarását. A kereszt és a minaret Isten jelenlétének fontos szimbólumaivá váltak számomra, annak mememtoívá, hogy Isten sok nyelven szól hozzánk, és hogy egyáltalán szól hozzánk. Annak ellenére, hogy az arab iszlám túlnyomó része ugyanazt a zsidógyű-

lőletet tette magáévá, amit a kereszténység ma már igyekszik elutasítani, kitartok az iszlám, az iszlám félelmet nem ismerő szívének tisztelete mellett. A fanatikuskok nem fognak megfosztani ettől a győzelemtől.”

A fenti tanulságok azonban elhamarkodottnak és túlonúl leegyszerűsítettnek tűnnek. Először is, ahogy azt Klein Halevi is elismeri, a közel-keleti szufik és misztikus apácák csupán elenyésző számú, jelentéktelen kisebbséget alkotnak saját vallási közösségükön belül. Ezen túlmenően pedig hiányérzetet kelt, hogy a szerző épp azokkal a kérdésekkel nem foglalkozik, amelyek saját megállapításából következnek. Talán nem lehetséges, hogy a „halál akarásának iszlám módra történő elutasítása” valamiképp kapcsolatban áll a saját és mások életét is semmibe vevő muszlim terroristákkal, akik sorozatosan támadják Izraelt és az Amerikai Egyesült Államokat?

Ha nem véletlen, hogy a világ terrorcselekedeteinek túlnyomó részét muszlim terroristák hajtják végre, Klein Halevi mindenképpen valamiféle magyarázattal tartozik olvasóinak, vajon miért hiszi, hogy az iszlám „félelmet nem ismerő szívének” semmi köze ehhez. Miért olyan biztos benne, hogy miután a zsidó elhagyta a mecsetet, Abdul-Rahim sejk nem ugyanazt teszi, mint a Gázában élő nem szufi kollégái, és távozása után nem az öngyilkos bombamerénylőt magasztalja.

A Joszi Klein Halevi könyvével szembeni fenntartások azonban jóval túlmutatnak a fentiekén. Johanna nővér szavaira gondolok, azokra a szavakra, melyekkel a szerző is egyetért: a „szentimentális szeretet” legyőzése egyet jelent „az igaz, diszkriminációtól mentes szeretettel”. Az igazság, úgy tűnik számomra, éppen ennek az ellenkezője. Számomra semmi sem szentimentálisabb, elrugaszkodottabb az emberi valóságtól, mint a diszkriminációmentes szeretet, az a megállapítás, miszerint lehetséges – sőt kívánatos és szükséges – úgy szeretni az utcán szembejövő idegent, mint ahogy az ember saját családtagjait és barátait szereti. Ha

mindenkinek juttatunk egy darabot a szívünkéből, az egyet jelent azzal, hogy teljes szívünkéből senkit sem szeretünk, még családunkat, barátainkat sem. Mindez nem több egy apáca ábrándjánál. A szeretetnek ezt a formáját csak azok tudják magukévá tenni, akiknek nincs se férjük, se feleségük, se gyerekekük – olyanok, mint Johanna nővér vagy mint maga Jézus. Ez a kereszténység és a judaizmus közti egyik legnagyobb különbség: míg az utóbbi nem ismeri a cölibátust és a kolostori életet, az utóbbinak mindezek alapjait képezik. A keresztények, tehát Johanna nővér számára is egoistának és klánszerűnek tűnik, ahogy a judaizmus az igaz szeretetet mindig hierarchikusnak és megkülönböztető jellegűnek tartja, azáltal hogy elfogadja: az ember mindig a sajátjait szereti elsősorban. A zsidóknak, mint ahogy nekem is, Johanna nővér abbéli meggyőződése, hogy mindenkit egyformán kell szeretnünk, nem más, mint a valós érzelmektől való menekülés egyik módja.

A misztikus utak és hitek kétségtelenül nagy vonzerővel bírnak. Mindannyiunkban él ugyanis a vágy, hogy részesei lehessünk a „teljes odaadás” közös nagy emberi élményének. Valahol mindannyian szenvedünk a világban tapasztalható önzéstől, az érdekérvényesítés kíméletlenségétől, a sokasodó konfliktusoktól, és mindannyian vágyunk egy önzetlen, a testvéri szeretetre épülő világra. De az „Én”, bár szükséges, hogy féken tartsuk, nem iktatható ki. Azok, akik az isteni szeretet nevében elutasítják az egyén igényeit, legtöbbször csak saját magukat kínozzák. És megkínzott „Én”-ek nem fognak békét teremteni a Közel-Keleten. A politika sem, de talán eljön az a nap, amikorra elég önző lelket elégített ki ahhoz, hogy egy kis béke köszöntsön a régióra.

ANGOLBÓL FORDÍTOTTA:
KÖVES GÁBOR

¹ Yossi Klein Halevi: *At the Entrance to the Garden of Eden: A Jew's Search for God with Christians and Muslims in the Holy Land*

KREATÍV MUNKA – KIEMELT FIZETÉS

Tehetséges, ötletgazdag, a szellemi kihívásokat kedvelő embereket keresünk, egész napos, hétvégenként megrendezésre kerülő ötletbörzékre.

Jelentkezés, rövid önéletrajzzal: szabolcs.katona@brainexpress.hu

Jelige: „M&J”

Érdeklődni mindennap 18–20-ig a 30/203-6819, 30/9923-165 telefonszámon.

www.brainexpress.hu